

УЗМІСТОВЛЕННЯ КЛЮЧОВИХ ПЕРЕДУМОВ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

УДК 37.014.255

DOI: 10.12958/2227-2747-2026-2(192)-139-152

Петришин Людмила Йосипівна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна.
ludmyla.petryshyn@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4506-1523>

Сорока Ольга Вікторівна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна.
sorokaolga175@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1483-8974>

Лещук Галина Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна.
hvleshchuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0017-9464>

Для цитування: Петришин Л. Й., Сорока О. В., Лещук Г. В. Узмістовлення ключових передумов формування соціокомунікативної компетентності фахівців соціальної сфери. *Освіта та педагогічна наука*. 2026. № 2(192), С. 139–152. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2026-2\(192\)-139-152](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2026-2(192)-139-152)

References (стандарт APA): Petryshyn, L. Y., Soroka, O. V., & Leshchuk, H. V. (2026). Uzmistovlennia kliuchovykh peredumov formuvannia sotsiokomunikatyvnoi kompetentnosti fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Identification of Key Prerequisites for the Formation of Socio-Communicative Competence of Social Workers]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 2(192), 139–152. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2026-2\(192\)-139-152](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2026-2(192)-139-152) [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Сучасний розвиток українського суспільства відбувається в умовах глибоких соціальних трансформацій, спричинених воєнними подіями, масштабними міграційними процесами, зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб та посиленням соціальної вразливості окремих груп населення. Усе це актуалізує потребу у відновленні соціальної згуртованості громад і формуванні ефективних механізмів підтримки тих, хто опинився в складних життєвих обставинах. За таких умов особливої значущості набуває діяльність фахівців соціальної сфери (фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, психологів, фахівців медичної галузі), які здійснюють соціальний супровід, консультування, посередництво та інтеграцію різних категорій клієнтів у приймаюче середовище. Саме від рівня їх професійної підготовки, зокрема сформованості соціокомунікативної компетентності, безпосередньо залежить результативність цієї роботи, адже соціальна робота за своєю природою є насамперед комунікативною діяльністю, оскільки ґрунтується на взаємодії, діалозі, партнерстві та довірі, з огляду на це професійне спілкування реалізуються основні функції соціального працівника – виявлення потреб клієнта, надання підтримки, координація міжінституційної співпраці, врегулювання конфліктів, мобілізація ресурсів громади. При цьому ключовими чинниками професійної ефективності виступає здатність встановлювати комунікативно-продуктивний контакт, уважно слухати, адекватно реагувати на емоційні прояви, демонструвати толерантність і повагу до гідності особистості, але зокрема практика сьогодення засвідчує, що навіть за наявності достатньої теоретичної підготовки майбутні фахівці не завжди готові до складної міжособистісної взаємодії в умовах кризових

або травматичних ситуацій, що вимагають високого рівня емоційної зрілості та гнучкості комунікативної поведінки.

Упровадження компетентнісного підходу в систему вищої освіти додатково підсилює актуальність проблеми, оскільки сучасна підготовка фахівців орієнтується не лише на засвоєння знань, а й на формування здатності діяти ефективно у реальних професійних умовах. У цьому контексті соціокомунікативна компетентність постає як інтегративний результат професійного становлення, що поєднує ціннісні орієнтації, теоретичну обізнаність, практичні вміння, емоційну стійкість і здатність до рефлексії та самовдосконалення. Особливої ваги набуває формування цієї компетентності у майбутніх фахівців соціальної сфери, які працюватимуть з особами, що пережили травматичний досвід, зокрема внутрішньо переміщеними особами, сім'ями військовослужбовців, ветеранами, дітьми, які зазнали соціальної депривації. Така професійна діяльність потребує не лише глибоких знань у галузі соціальної роботи, але й розвиненої емпатії, стресостійкості, толерантності, етичної відповідальності та здатності будувати довірливі партнерські відносини. Саме тому проблема формування соціокомунікативної компетентності набуває не лише освітнього, а й суспільного значення, оскільки безпосередньо пов'язана з якістю соціальної підтримки та відновленням соціальної стабільності в державі.

Невирішені частини проблеми формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери зосереджені на відсутності єдиного наукового підходу до визначення ключових передумов її розвитку, недостатній інтеграції теоретичної підготовки з практичними навичками міжособистісної взаємодії, обмеженій увазі до кроскультурної компетентності та професійної адаптації,

а також на дефіциті емпіричних досліджень ефективності методик розвитку соціокомунікативних навичок; при цьому не визначено чітких критеріїв оцінювання рівня компетентності та не враховані соціальні, організаційні й ресурсні бар'єри, що впливають на формування цих компетенцій у контексті сучасних соціальних трансформацій.

Метою статті є узагальнений аналіз та обґрунтування взаємозв'язку мотиваційно-ціннісних, когнітивних, практичних, емоційно-особистісних та організаційно-педагогічних передумов формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування соціокомунікативної компетентності в сучасній науковій думці розглядається як міждисциплінарний феномен, що поєднує психологічні, педагогічні, соціологічні та лінгвістичні підходи. У працях сучасних дослідників акцент робиться на теоретичному осмисленні поняття, визначенні його структурних компонентів, умов і механізмів формування в освітньому середовищі закладів вищої освіти. Зокрема, у дослідженні М. Айзенбарт «Сутність поняття «соціально-комунікативна компетенція» в сучасній науковій парадигмі» соціально-комунікативна компетенція трактується як інтегративна якість особистості, що поєднує знання про соціальні норми взаємодії, комунікативні вміння та навички, ціннісні орієнтації й досвід соціальної поведінки, що повинно носити системний характер і формуватися в контексті компетентнісної парадигми освіти, де важливим є не лише володіння інформацією, а й здатність ефективно діяти в різних соціальних ситуаціях (Айзенбарт, 2017). Формуванню комунікативних компетенцій майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету

присвячене дослідження Д. Годлевської, у якому авторка підкреслює значення практичної підготовки та моделювання професійних ситуацій як ефективного засобу розвитку соціокомунікативної компетентності, а також констатує, що «формування професійно-значущих та індивідуально виразних комунікативних умінь у соціальних працівників обумовлюється всією сукупністю особистісних, соціальних та психолого-педагогічних умов, і як цілеспрямований процес передбачає взаємопов'язані позитивні зміни усіх їх характерологічних проявів» (Годлевська, 2007). А. Стюпкіна та І. Трубник у своїх дослідженнях звертають увагу на те, що формування соціально-комунікативної компетентності в період професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери повинно бути засноване на компетентнісному підході, де в якості результату освітнього процесу згідно освітньої програми виступає сформованість компетентності (соціально-комунікативної) (Стюпкіна & Трубник, 2021, с. 252–253). Загалом, аналіз поглядів науковців засвідчує, що соціокомунікативна компетентність розглядається як важливий результат професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інтегративна характеристика особистості, що поєднує знання, уміння, цінності та досвід соціальної взаємодії, основа ефективної професійної діяльності та соціальної адаптації, що забезпечує конкурентоспроможність фахівця та його успішну інтеграцію у соціально-професійне середовище.

У дослідженнях проблеми формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців особлива увага приділяється комплексному підходу до її визначення та формування. Науковці розглядають цю компетентність як багатовимірне утворення, що інтегрується за реалізації основних передумов. Такий

підхід передбачає не лише оволодіння здобувачами освіти знаннями про норми професійного спілкування та соціальної взаємодії, а й опануванням практичними вміннями ефективної комунікації в міждисциплінарних командах, здатності до конструктивного розв'язання конфліктів, відповідального прийняття рішень і дотримання етичних стандартів професійної діяльності.

Відтак виникає необхідність обґрунтування основоположних передумов, що дасть змогу зрозуміти механізми формування соціокомунікативної компетентності у період професійної підготовки, створити сприятливі педагогічні умови та забезпечити формування компетентного, психологічно зрілого майбутнього фахівця соціальної сфери.

Основоположною передумовою формування соціокомунікативної компетентності, на наше переконання, виступають мотиваційно-ціннісні передумови, що становлять внутрішнє ядро професійної діяльності, адже охоплюють професійну спрямованість особистості, саморозвиток та самореалізацію, гуманістичні цінності, соціальну адаптацію, орієнтацію на соціальну справедливість, готовність до допомоги вразливим категоріям населення, усвідомлення соціальної значущості професії і визначають характер комунікативної поведінки: чи буде вона формальною, чи емпатійно-орієнтованою, чи опиратиметься на повагу до гідності клієнта.

Зазначимо, що важливою складовою мотиваційно-ціннісної передумови становлення соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери є сформована здатність до соціальної адаптації в різних групах та спільнотах. Як стверджує С. Калаур, соціальна адаптація забезпечує здатність майбутнього фахівця соціальної сфери до конструктивної взаємодії в колективі та спільноті.

У цей період відбувається інтенсивне формування навичок соціальної взаємодії у різних соціальних середовищах: навчальних групах, факультетських об'єднаннях, волонтерських і громадських організаціях; орієнтуються на соціальні норми, правила та цінності, що панують у конкретній групі, та при цьому зберігають власну індивідуальність (Калаур, 2019).

Оскільки здатність до соціальної адаптації визначає ефективність взаємодії з здобувачами освіти різних рівнів, викладачами та представниками інших соціальних груп, то вона передбачає розвиток гнучкості поведінки, толерантності та здатності до конструктивного вирішення конфліктів. О. Ковальова доводить, що «вміння адаптуватися у колективі сприяє формуванню довірливих і продуктивних стосунків, що є основою для успішної професійної діяльності» (Ковальова, 2018, с. 104). Поступово здобувачі освіти набувають досвіду самостійного ухвалення рішень у різних соціальних контекстах, що зміцнює їхню впевненість у власних комунікативних здібностях. До того ж належний рівень розвитку соціальної адаптації забезпечує усвідомлене прийняття ролі фахівця, що готовий до взаємодії з різними категоріями клієнтів. Цей процес охоплює не лише навчання технік комунікації, а й розвиток внутрішніх ресурсів для регуляції емоцій і поведінки в умовах міжособистісного спілкування.

Т. Кочубей та Ю. Ткачук пропонують враховувати, що період студентства характеризується підвищеною потребою у саморозвитку та самореалізації, що безпосередньо впливає на формування соціокомунікативної компетентності. Самореалізація охоплює формування внутрішньої мотивації до активної діяльності, самостійного прийняття рішень та відповідальності за їх наслідки, адже

у цей період студенти прагнуть реалізувати свої здібності у навчальних проєктах, волонтерських ініціативах та професійній практиці, що стимулює розвиток навичок організації спільної діяльності, управління комунікаційними процесами та вирішення конфліктних ситуацій і є невід'ємною частиною підготовки фахівця соціальної сфери (Кочубей & Ткачук, 2021).

Потреба у професійній самореалізації, за переконанням І. Мельничук, визначає здатність здобувачів освіти планувати власний навчальний процес, вибирати стратегії взаємодії з іншими учасниками освітнього середовища та оцінювати ефективність своїх дій, що сприяє розвитку вольових якостей, таких як рішучість, витримка та цілеспрямованість, що є важливими для майбутньої професійної діяльності. Особистісна самореалізація в навчальному процесі «стимулює розвиток емоційної компетентності, емпатії та вміння налагоджувати продуктивні міжособистісні контакти. Вона також формує мотиваційний фундамент для подальшого професійного вдосконалення та участі у соціальних ініціативах» (Мельничук, 2010, с. 184).

Ключовою складовою процесу формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери виступають когнітивні передумови, що охоплюють систему теоретичних знань із соціальної роботи, соціальної педагогіки, психології спілкування, конфліктології, етики професійної діяльності, а також знання нормативно-правової бази та забезпечують інтелектуальну основу комунікації, дозволяють аналізувати соціальні ситуації, прогнозувати наслідки взаємодії, обирати адекватні стратегії професійного спілкування. Когнітивний компонент є підґрунтям формування когнітивних здібностей,

критичного мислення та здатності до абстрактного міркування для усвідомленої, рефлексивної комунікації та освоєння нових соціальних ролей, однак без практичного закріплення та емоційної зрілості він може бути декларативним.

У процесі навчання в університеті когнітивні здібності підкріплюються активною участю у групових проєктах, дискусіях, практичних завданнях та дослідницьких роботах, при цьому майбутні фахівці аналізують соціальні явища, порівнюють теоретичні підходи та застосовують їх у конкретних ситуаціях взаємодії, а критичне мислення і абстрактне оперування поняттями дають змогу фахівцям соціальної сфери формувати стратегії ефективної комунікації, що враховують індивідуальні особливості клієнтів та динаміку соціальної групи.

При цьому важливим є також освоєння соціальних ролей, що охоплює виконання конкретних функцій у групі, взаємодію з різними категоріями людей та відповідальність за результати колективної діяльності. Здобувачі освіти набувають досвіду організації спільної роботи, ведення дискусій, консультування та вирішення конфліктних ситуацій, вчать враховувати інтереси, потреби та очікування інших учасників взаємодії, що сприяє розвитку емпатії та соціальної чутливості. Д. Годлевська підкреслює, що позааудиторна активність, зокрема участь у студентських спільнотах, громадських проєктах, волонтерських ініціативах, забезпечує додатковий досвід освоєння соціальних ролей, що формує здатність адаптуватися до нових соціальних умов, планувати власну діяльність, розвивати лідерські якості та вміння працювати в команді. Активне освоєння соціальних ролей сприяє формуванню готовності до професійної діяльності, яка передбачає

взаємодію з різними соціальними групами та клієнтами (Годлевська, 2007).

Усвідомлення власної ідентичності в студентському віці постає також вагомою складовою процесу формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери, адже на цьому етапі в здобувачі освіти активно формуються уявлення про власні цінності, переконання, професійні пріоритети та соціальні ролі, що надає змогу студенту інтегрувати власні потреби, цілі та соціальні очікування у процес взаємодії з іншими людьми та покращує орієнтування у структурі групових взаємодій. Г. Балл та ін. стверджують, що розуміння власної соціальної приналежності дає змогу студентам адаптуватися до нових групових ситуацій, приймати участь у колективних проєктах та підтримувати позитивну атмосферу у взаємодії, адже соціальна ідентичність та приналежність до професійної спільноти формуються через активну участь у навчальних групах, волонтерських проєктах, студентських організаціях та інтерактивних практиках (Балл та ін., 2011).

Практичні передумови формування соціокомунікативної компетентності пов'язані насамперед із набуттям майбутніми фахівцями прикладних умінь професійної взаємодії, що реалізуються через консультування, медіацію, фасилітацію та соціальний супровід. Саме в процесі опанування цих видів діяльності відбувається інтеграція знань, цінностей, комунікативних умінь і досвіду соціальної поведінки (Міщенко, 2019).

У свою чергу навички консультування сприяють розвитку вмінь активного слухання, емпатійного розуміння, коректного формулювання запитань, надання конструктивного зворотного зв'язку та підтримки співрозмовника. У процесі консультативної взаємодії майбутній

фахівець навчається вибудовувати довірливі стосунки, дотримуватися етичних норм, враховувати індивідуальні особливості особистості та працювати з її емоційними станами, що і формує основу професійної комунікації, орієнтованої на допомогу й партнерство з застосуванням медіаційних умінь і забезпечує здатність ефективно діяти в умовах конфлікту. Саме ж практичне відпрацювання медіаційних технік розвиває навички конструктивної взаємодії, самоконтролю та відповідальності за результати комунікації. У цьому контексті соціокомунікативна компетентність проявляється через вміння зберігати нейтральність, організовувати діалог між сторонами, сприяти взаєморозумінню та пошуку компромісних рішень..

Фасилітація як форма організації групової роботи створює умови для розвитку лідерських якостей, здатності координувати спільну діяльність, підтримувати продуктивну атмосферу обговорення. Участь у групових проєктах, дискусіях, колективному вирішенні завдань сприяє формуванню гнучкості мислення, толерантності до різних точок зору та вміння досягати спільної мети через співпрацю і соціальний супровід, що у свою чергу, інтегрує комунікативні, організаційні й аналітичні вміння. Вона передбачає встановлення професійного контакту, визначення потреб особи чи групи, координацію ресурсів і взаємодію з різними соціальними інституціями. Практична діяльність у цій сфері формує відповідальність, системність мислення та здатність до довготривалої підтримки клієнта.

Невід'ємною передумовою формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери є розвинені практичні вербальні та невербальні навички. Вербальні навички включають чітку артикуляцію думок, аргументовану

подачу інформації, здатність вести діалог, консультування та переконання, при цьому майбутні фахівці соціальної сфери здобувають уміння адаптувати мовлення до аудиторії, враховувати її потреби та рівень сприйняття, що підвищує ефективність комунікації, а невербальні навички охоплюють міміку, жестикуляцію, інтонацію, пози та просторову організацію взаємодії. Вони забезпечують додаткову інформацію про емоційний стан співрозмовника, підтверджують або коригують вербальні повідомлення та допомагають формувати довірливу атмосферу під час спілкування, – саме тому високий рівень вербальних і невербальних навичок дає змогу студенту адекватно реагувати на різні комунікативні ситуації, уникати конфліктів та сприяти ефективному вирішенню значущих проблем (Балл та ін., 2011).

Зазначимо, що однією з ключових індивідуально-психологічних передумов формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери є стресостійкість і самоконтроль, що реалізується готовністю до співпраці, здатністю витримувати стресові ситуації та зберігати ефективну комунікацію у складних умовах та визначає якість взаємодії з оточенням. За С. Стрельбицькою, здобувачі освіти, котрі проявляють готовність до соціальної діяльності, співпраці, розвивають навички комунікації, вирішення конфліктів, ведення діалогу та аргументації власної позиції у команді, оцінювати ситуацію з різних точок зору, брати до уваги потреби колег і клієнтів, адаптувати власні дії для досягнення оптимального результату. Загалом ініціативне ставлення до соціальної діяльності формує внутрішню мотивацію здобувачів освіти до активної участі у житті університетської спільноти, волонтерських програмах та громадських заходах,

забезпечує бажання брати відповідальність, ініціативність у реалізації спільних проєктів та прагнення досягати результатів, які приносять користь іншим (Стрельбицька, 2019).

Окремою складовою становлення соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери є певні емоційно-особистісні якості студентів (відповідальність, цілеспрямованість, емоційна стійкість, емпатія, толерантність, саморегуляція, стресостійкість), які визначають ефективність взаємодії з людьми та результативність професійної діяльності та виступають основою емоційно-ціннісних передумов. У свою чергу, для фахівців соціальної сфери, які працюють із травмованими, соціально ізольованими чи дискримінованими групами, емоційна стійкість та компетентність є умовою професійної ефективності та профілактики професійного вигорання. Р. Вайнола зауважує, що особистісні якості формуються у процесі навчання та практичної діяльності у закладі вищої освіти, де здобувачі набувають навичок відповідальності та цілеспрямованості, управління часом, розподілу ресурсів, вирішення проблем, підтримки ефективної взаємодії у групі, емоційної стійкості та гнучкості в спілкуванні. У процесі навчальної діяльності вони вчаться: аналізувати власну поведінку та поведінку інших учасників, оцінювати вплив особистісних якостей на результативність колективної діяльності, підтримувати позитивну комунікативну атмосферу та зберігати ефективність професійної взаємодії у стресових умовах; розвивати здатність до конструктивного вирішення конфліктів, встановлення контактів та побудови довірливих відносин з колегами та клієнтами (Вайнола, 2009). Як доводять С. Архипова та ін., однією з важливих передумов становлення соціокомунікативної компетентності майбутніх

фахівців соціальної сфери є їхня здатність до саморефлексії. У період навчання відбувається активне усвідомлення власних цінностей, переконань, потреб і мотивів, що створює базу для подальшого професійного самовизначення і дає змогу студенту усвідомлювати вплив власної поведінки на оточення, коригувати комунікативні стратегії та адаптуватися до вимог соціальних ситуацій (Архипова та ін., 2013).

У аналізі емоційно-ціннісних передумов важливими є соціально-перцептивні навички, які сприяють розумінню соціальних контекстів, оцінці поведінки окремих людей та груп, а також передбаченню реакцій на дії здобувачів у межах навчальної групи або професійного середовища, де вони здобувають досвід соціальної перцепції через рольові ігри, симуляційні вправи та практичні завдання, що імітують реальні професійні ситуації, що в свою чергу дає змогу їм відпрацьовувати навички взаємодії з клієнтами та колегами, прогнозувати можливі конфлікти та шукати шляхи їх конструктивного вирішення. Емпатійні здібності також пов'язані з розвитком емоційного інтелекту, що забезпечує здатність до саморегуляції та адекватного реагування на емоційні виклики професійної діяльності (Лук'янчук & Климова, 2014).

Організаційно-педагогічні передумови формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери формуються безпосередньо в освітньому середовищі закладу вищої освіти та визначають якість, цілісність і результативність професійної підготовки. Вони охоплюють систему цілеспрямовано організованих умов, змісту, форм і методів навчання, що забезпечують інтеграцію знань, умінь, цінностей і особистісних якостей у єдину модель професійної готовності

до комунікативної діяльності. Передусім йдеться про реалізацію компетентнісного підходу, який орієнтує освітній процес не лише на засвоєння теоретичних знань, а й на формування здатності застосовувати їх у реальних професійних ситуаціях. У межах такого підходу соціокомунікативна компетентність розглядається як результат навчання, що поєднує когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний та рефлексивний компоненти. Що в свою чергу вимагає оновлення змісту освітніх програм, чіткого визначення програмних результатів навчання, пов'язаних із комунікативною взаємодією, а також системного моніторингу їх досягнення.

Важливим організаційно-педагогічним чинником є впровадження інтерактивних методів навчання, які забезпечують активну позицію здобувачів освіти в освітньому процесі. До таких методів належать тренінги, рольові та ділові ігри, аналіз кейсів, моделювання професійних ситуацій, дискусії, проєктна діяльність, фасилітаційні практики, саме вони створюють умови для відпрацювання навичок активного слухання, аргументації, ведення переговорів, вирішення конфліктів, командної взаємодії. У процесі такої діяльності здобувачі освіти не лише засвоюють знання, а й набувають досвіду реальної комунікації, що сприяє формуванню впевненості та професійної ідентичності.

Суттєву роль відіграє міждисциплінарна інтеграція, яка забезпечує цілісне бачення соціальної реальності та комплексний підхід до вирішення професійних завдань. Поєднання змісту соціальної роботи, психології, педагогіки, соціології, права, конфліктології та етики дозволяє майбутньому фахівцеві усвідомити багатовимірність комунікативної взаємодії. Міждисциплінарність сприяє розвитку системного мислення, здатності аналізувати соціальні ситуації

з різних позицій і обирати адекватні стратегії професійної поведінки.

Не менш важливим є створення безпечного освітнього простору, у якому здобувачі освіти можуть вільно висловлювати думки, аналізувати власні помилки, отримувати конструктивний зворотний зв'язок і розвивати рефлексію. Такий простір передбачає атмосферу довіри, поваги до особистості, недопущення дискримінації чи психологічного тиску, саме в умовах психологічної безпеки формуються відкритість, готовність до діалогу, здатність до емпатії та саморозвитку. Значущу роль у цьому процесі відіграє також викладач як фасилітатор і наставник, який підтримує ініціативність студентів, стимулює критичне мислення та сприяє формуванню професійної рефлексії.

Організаційно-педагогічні передумови також включають належну організацію практичної підготовки, проходження практики в соціальних установах, участь у волонтерських та соціальних проєктах, супервізійну підтримку. Саме поєднання аудиторної роботи з реальним досвідом професійної діяльності дозволяє інтегрувати теоретичні знання та практичні навички, формуючи стійку соціокомунікативну компетентність, з огляду на це організаційно-педагогічні передумови виступають системоутворювальним чинником формування соціокомунікативної компетентності, оскільки забезпечують цілісність освітнього процесу, інтеграцію його змісту та створення умов для гармонійного розвитку особистості майбутнього фахівця соціальної сфери.

Аналізуючи підходи до формування соціокомунікативної компетентності, можна констатувати, що соціокомунікативна компетентність формується під впливом взаємопов'язаних передумов: мотиваційно-ціннісних, когнітивних,

практичних, емоційно-особистісних та організаційно-педагогічних, а їх взаємозв'язок має нелінійний характер, адже кожна з передумов не лише впливає на становлення соціокомунікативної компетентності, а й підсилює або, навпаки, гальмує розвиток інших складових. Таким чином, соціокомунікативна компетентність майбутніх фахівців соціальної сфери постає як інтегральне утворення, що формується внаслідок синергії внутрішніх особистісних ресурсів та зовнішніх освітніх впливів, а її формування потребує комплексного підходу, спрямованого на гармонійне поєднання ціннісних орієнтацій, теоретичних знань, практичних умінь, емоційної зрілості та організаційно-педагогічного забезпечення освітнього процесу (табл. 1).

Взаємозв'язок зазначених передумов має системний характер. Мотиваційно-ціннісна сфера стимулює пізнавальну активність; когнітивні знання конкретизують аналітичність мислення, рефлексивність спілкування та стимулюють професійну мотивацію; практична діяльність забезпечує закріплення знань і розвиток впевненості; емоційно-особистісні передумови підтримують гуманістичну спрямованість діяльності та запобігають професійному вигоранню; організаційно-педагогічні умови інтегрують усі передумови у цілісний процес формування соціокомунікативної компетентності фахівців соціальної сфери. Відсутність або слабкість хоча б однієї з передумов порушує цілісність формування соціокомунікативної компетентності, яка в сучасних умовах, як зазначає Н. Самойленко та А. Мекшун, «виступає не лише професійною перевагою, а й універсальною якістю, що визначає життєву успішність, здатність до лідерства, критичного мислення та інноваційної діяльності» (Самойленко & Мекшун, 2025, с. 360).

Таблиця 1.

**Взаємозв'язок передумов формування соціокомунікативної компетентності
майбутніх фахівців соціальної сфери**

Групи передумов	Змістова характеристика	Взаємозв'язок з іншими передумовами	Результат у структурі компетентності
Мотиваційно-ціннісні	Професійна спрямованість, гуманістичні цінності, орієнтація на допомогу.	Стимулює пізнавальну активність, визначає характер практичної взаємодії.	Етична та гуманістична спрямованість комунікації.
Когнітивні	Знання з соціальної роботи, психології спілкування, законодавства	Забезпечує усвідомленість практичних дій, підсилює професійну впевненість.	Аналітичність та рефлексивність спілкування.
Практичні	Навички консультування, медіації, фасилітації, соціального супроводу.	Закріплює знання, формує професійну ідентичність та соціальну комунікацію.	Ефективність професійної комунікації.
Емоційно-особистісні	Емпатія, толерантність, саморегуляція, стресостійкість.	Підтримує гуманістичну мотивацію, запобігає вигоранню.	Довіра, партнерська взаємодія.
Організаційно-педагогічні	Інтерактивні та практико орієнтовані методи навчання, практика, супервізія.	Інтегрує усі передумови у цілісний процес формування соціокомунікативної компетентності.	Системність і стійкість сформованої компетентності

Висновки. У контексті сучасних соціальних викликів в Україні, зокрема роботи з внутрішньо переміщеними особами, ветеранами, сім'ями у кризі, соціокомунікативна спроможність фахівця набуває статусу базової професійної компетентності, яка інтегрує знання, цінності, практичні вміння та особистісну зрілість, саме тому аналіз передумов формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери засвідчує, що це є складний, багатовимірний і системний процес, що відбувається у взаємодії особистісних ресурсів здобувача освіти та організаційно-педагогічних умов професійної підготовки.

В умовах суспільних трансформацій і зростання ролі міжособистісної взаємодії успішність професійної діяльності фахівців соціальної сфери значною мірою залежить від рівня їх соціокомунікативної компетентності, яка забезпечує ефективне спілкування, налагодження довірливих стосунків і конструктивне вирішення соціальних

проблем. Відтак формування її зумовлюється сукупністю мотиваційно-ціннісних, когнітивних, практичних, емоційно-особистісних та організаційно-педагогічних передумов, які визначають можливості особистості до засвоєння соціального досвіду, розвитку комунікативних умінь, емоційної чутливості, саморегуляції та здатності до рефлексії. Комплексна реалізація зазначених передумов забезпечує формування зрілої, гнучкої та професійно готової особистості фахівця соціальної сфери, здатного до ефективної соціальної взаємодії в умовах сучасного суспільства.

Література

1. Айзенбарт М. М. Сутність поняття «соціально-комунікативна компетенція» в сучасній науковій парадигмі. *Молодий вчений*. 2017. №4.3(44.3). С. 1–14. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.3/1.pdf>
2. Архипова С. П., Байдюк Н. В., Гриценко Т. Є. та ін. Теоретико-методичні та орга-

нізаційно-технологічні аспекти підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників до роботи з різними категоріями клієнтів : монографія. Черкаси : Гордієнко Є. І., 2013. 474 с.

3. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2009. 46 с.

4. Годлевська Д. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2007. 20 с. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e50310db-45b0-4842-b579-d8a5b3f67372/content>

5. Калаур С. М. Система професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів у професійній діяльності : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2019. 676 с.

6. Ковальова О. А. Психологічні особливості розвитку соціально- комунікативної компетентності вчителів : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Переяслав-Хмельницький, 2018. 203 с.

7. Кочубей Т., Ткачук Ю. Соціальні навички soft skills у системі компетентностей майбутніх соціальних працівників. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. № 2(7). С. 42–50. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(7\).2021.244074](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(7).2021.244074)

8. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій : монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2010. 326 с.

9. Міщенко І. В. Розвиток комунікативних здібностей майбутніх фахівців в умовах сучасного навчального процесу. *Соціально-педагогічні основи розвитку особистості в сучасних умовах комунікації: досвід, проблеми, перспективи: збір. мат. конф.* / голова редкол. Удалова О. А., члени редкол. Буянова Г. В., Ватагіна В. В., Ївченко Ю. В., Похресник А. К. Дніпро : ЖУРФОНД, 2019. С. 130–132.

10. Педагогічна комунікація та ідентичність педагога : монографія / Г. О. Балл, В. Л. Зликов, С. О. Копилов, Л. О. Курганська та ін. Київ : Педагогічна думка, 2011. 160 с.

11. Розвиток соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи : посібник / за ред. Н. В. Лук'янчук, Н. А. Климова. Київ : Ін-т обдарованої дитини, 2014. 132 с.

12. Самойленко Н., Мекшун А. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців: історико-педагогічний дискурс. *Суспільство та національні інтереси. Серія: Освіта/педагогіка*. 2025. № 9(17). С. 350–361. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-9\(17\)-350-361](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-9(17)-350-361)

13. Стрельбицька С. М. Формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.0.04. Одеса, 2019. 318 с.

14. Стьопкіна А., Трубник І. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць*. 2021. Т.1, №1(100). С.247–256. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-100-1-247-256>

References

1. Aizenbart, M. M. (2017). Sutnist poniatia "sotsialno-komunikatyvna kompetentsiia" v suchasni naukovi paradyhmi [The essence of the concept of "social and communicative competence" in the modern scientific paradigm]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 4.3(44.3), 1–14. Retrieved from <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.3/1.pdf> [in Ukrainian].

2. Arkhypova, S. P., Baidiuk, N. V., Hrytsenko, T. Ye. et al. (2013). Teoretyko-metodychni ta orhanizatsiino-tekhnologichni aspekty pidhotovky sotsialnykh pedahohiv i sotsialnykh pratsivnykiv do roboty z riznymy katehoriiamy kliientiv [Theoretical-methodological and organizational-technological aspects of training social educators and social workers to work with various categories of clients]. Cherkasy: Hordiienko Ye. I. [in Ukrainian].

3. Vainola, R. Kh. (2009). Pedahohichni zasady osobystisnoho rozvytku maibutnoho sotsialnoho pedahoha v protsesi profesiinoi pidhotovky

[Pedagogical foundations of personal development of the future social pedagogue in the process of professional training]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

4. Hodlevska, D. M. (2007). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh pedahohichnoho universytetu [Formation of communicative competence of future social workers in the conditions of a pedagogical university]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e50310db-45b0-4842-b579-d8a5b3f67372/content> [in Ukrainian].

5. Kalaur, S. M. (2019). Systema profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery do rozviazання konfliktiv u profesiinii diialnosti [System of professional training of future specialists in the social sphere for conflict resolution in professional activity]. *Doctor's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].

6. Kovalova, O. A. (2018). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku sotsialno-komunikatyvnoi kompetentnosti vchyteliv [Psychological features of the development of social and communicative competence of teachers]. *Candidate's thesis*. Pereiaslav-Khmelnitskyi [in Ukrainian].

7. Kochubei, T., & Tkachuk, Yu. (2021). Sotsialni navychky soft skills u systemi kompetentnostei maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [The place of soft skills in the system of competences of future social workers]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita – Social Work and Social Education*, 2(7), 42–50. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(7\).2021.244074](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(7).2021.244074) [in Ukrainian].

8. Melnychuk, I. M. (2010). Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [Theory and practice of professional training of future social workers by means of interactive technologies]. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].

9. Mishchenko, I. V. (2019). Rozvytok komunikatyvnykh zdbnostei maibutnikh fakhivtsiv v umovakh suchasnoho navchalnoho protsesu

[Development of communicative abilities of future specialists in the conditions of the modern educational process]. *Sotsialno-pedahohichni osnovy rozvytku osobystosti v suchasnykh umovakh komunikatsii: dosvid, problemy, perspektyvy – Socio-pedagogical foundations of personality development in modern communication conditions: experience, problems, prospects: a collection of conference materials*. (pp. 130–132). Dnipro: ZHURFOND [in Ukrainian].

10. Ball, H. O., Zlyvko, V. L., Kopylov, S. O., Kurhanska, L. O. et al. (2011). Pedahohichna komunikatsiia ta identychnist pedahoha [Pedagogical communication and teacher identity]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

11. Lukianchuk, N. V., & Klymov, N. A. (2014). Rozvytok sotsialno-komunikatyvnoi kompetentnosti obdarovanykh uchniv pochatkovoi shkoly [Development of social and communicative competence of gifted primary school students]. Kyiv: In-t obdarovanoi dytyny [in Ukrainian].

12. Samoilenko, N., & Mekshun, A. (2025). Formuvannia sotsialno-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv: istoryko-pedahohichni dyskurs [Formation of social and communicative competence of future specialists: historical and pedagogical discourse]. *Suspilstvo ta natsionalni interesy. Serii: osvita/pedahohika – Society and national interests*, 9(17), 350–361. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-9\(17\)-350-361](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-9(17)-350-361) [in Ukrainian].

13. Strelbitska, S. M. (2019). Formuvannia bazovykh kompetentnostei maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of basic competencies of future social workers in the process of professional training]. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

14. Stopkina, A., & Trubnyk, I. (2021). Formuvannia sotsialno-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Formation of social and communicative competence of future specialists in the social sphere]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of a Personality: Theory, Methodology and Practice: collection scientific papers*, 1, 1(100), 247–256.

Петришин Л. Й., Сорока О. В., Лещук Г. В. Узмістовлення ключових передумов формування соціокомунікативної компетентності фахівців соціальної сфери

У статті подано узмістовлений аналіз та обґрунтування взаємозв'язку мотиваційно-ціннісних, когнітивних, практичних, емоційно-особистісних та організаційно-педагогічних передумов формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. Встановлено, що соціокомунікативна компетентність майбутніх фахівців соціальної сфери постає як інтегральне утворення, що формується внаслідок синергії внутрішніх особистісних ресурсів та зовнішніх освітніх впливів, а її формування потребує комплексного підходу, спрямованого на гармонійне поєднання ціннісних орієнтацій, теоретичних знань, практичних умінь, емоційної зрілості та організаційно-педагогічного забезпечення освітнього процесу. На основі проведеного аналізу узмістовлено, що соціокомунікативна компетентність формується під впливом взаємопов'язаних передумов: мотиваційно-ціннісних, когнітивних, практичних, емоційно-особистісних та організаційно-педагогічних, а їх взаємозв'язок має нелінійний характер: кожна група передумов не лише впливає на становлення компетентності, а й підсилює або, навпаки, гальмує розвиток інших складових. Обґрунтовано, що системна реалізація виокремлених ключових передумов забезпечує готовність майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної взаємодії в умовах соціальної напруженості, багатокультурності та зростання кількості кризових випадків у соціальній практиці. Констатовано, що формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної

сфери є складним, багаторівневим і динамічним процесом, що детермінується сукупністю взаємопов'язаних передумов: мотиваційно-ціннісних, когнітивних, практичних, емоційно-особистісних, організаційно-педагогічних та комунікативних. Їх системна реалізація забезпечує готовність майбутнього фахівця соціальної сфери до професійної взаємодії в умовах соціальної напруженості, багатокультурності та зростання кількості кризових випадків у соціальній практиці.

Ключові слова: майбутні фахівці соціальної сфери, спілкування, компетентність, соціокомунікативна компетентність, комунікативна компетентність, здобувачі освіти.

Petryshyn L. Y., Soroka O. V., Leshchuk H. V. Identification of Key Prerequisites for the Formation of Socio-Communicative Competence of Social Workers

The article presents a comprehensive analysis and justification of the interconnection between motivational-value, cognitive, practical, emotional-personal, and organizational-pedagogical prerequisites for the formation of socio-communicative competence in future social sphere specialists. It has been established that the socio-communicative competence of future social workers is an integral formation that is shaped by the synergy of internal personal resources and external educational influences, and its formation requires a comprehensive approach aimed at the harmonious combination of value orientations, theoretical knowledge, practical skills, emotional maturity, and organizational and pedagogical support for the educational process. Based on the analysis, it is concluded that socio-communicative competence is formed under the influence of interrelated prerequisites: motivational-value, cognitive, practical, emotional-personal, and organizational-pedagogical, and their interconnection is nonlinear: each group of prerequisites not only influences the formation of competence, but

also enhances or, conversely, inhibits the development of other components. It has been substantiated that the systematic implementation of the identified key prerequisites ensures the readiness of future social workers for professional interaction in conditions of social tension, multiculturalism, and an increasing number of crisis situations in social practice. It has been established that the formation of socio-communicative competence of future social workers is a complex, multi-level, and dynamic process determined by a set of interrelated prerequisites:

motivational and value-based, cognitive, practical, emotional and personal, organizational and pedagogical, and communicative. Their systematic implementation ensures the readiness of future social workers for professional interaction in conditions of social tension, multiculturalism, and an increasing number of crisis situations in social practice.

Key words: future specialists in the social sphere, communication, competence, socio-communicative competence, communicative competence, students.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.05.2026